

městská politika.

Od dosavadní, růstové politiky se alternativní politika liší tím, že se řídí především potřebou sociální spravedlnosti. Městské plánování by mělo být především plánováním sociálním, jehož rozsah, obsah a hloubka by měly být daleko větší než sociální péče tradiční povahy. V ekonomické oblasti se má klást hlavní důraz na zabezpečení pracovních příležitostí - ovšem spíše cestou podpory pracovních sil, než subvencováním soukromých podniků. Jde o to, aby se u lidí - především u nezaměstnané mládeže a dlouhodobě nezaměstnaných vůbec, udržely či získaly respektive zvýšily pracovní schopnosti, pocit užitečnosti a životního smyslu, osobní identity, který se opírá především o práci vykonávanou ve zvolené profesi. K tomu by měla směřovat jak přímá organizační opatření městské správy, tak i subvence, které se poskytují soukromému sektoru. Jelikož od fungování volného trhu nelze očekávat vytvoření dostatečného počtu a adekvátní skladby pracovních příležitostí, měly by obce v rámci alternativní politiky vytvářet i "druhý" pracovní trh - různé formy pracovních příležitostí pro nezaměstnané, zabezpečující činnosti, o které "první" pracovní trh obvykle nemá dostatečný zájem (veřejně prospěšné činnosti při údržbě městské infrastruktury, péči o životní prostředí atp.).

V samostatné obsáhlé kapitole se autoři ještě zabývají otázkou, zda by bylo možné krizi měst a masovou nezaměstnanost řešit způsobem, který navrhuji některá alternativní levicová hnutí, tj. přechodem od "formální" ekonomie kapitalistického trhu a výroby k "neformální" ekonomii svépomocných bezplatných činností v domácnosti, samozásobitelství atp. Autoři sice veskrze kladně hodnotí zlidšťující rysy svépomocné práce, uznávají přínos "stínových" ekonomických aktivit ke společenskému bohatství a předkládají také celou řadu konkrétních návrhů, jak by se mohly rozmanité svépomocné činnosti uplatnit při přestavbě města, údržbě, atp., odmítají však představu, že by neformální ekonomie mohla plnohodnotným způsobem nahradit fungování formální ekonomie. Jedinou schůdnou alternativou pro města postižená hospodářským úpadkem je strategie "duální": současné fungování obou ekonomik při co

nejrozsáhlejší podpoře neformálních aktivit.

Přes primární význam sociálních cílů se jimi alternativní městská politika nevyčerpává; dost práce zbývá i pro řízení procesu postupného omezování stavební činnosti, kapacit infrastrukturních zařízení atp. I zde by mělo být cílem zajistit určitou nezbytnou standardní úroveň kvality městského prostředí, zabránit vzniku škod, které by městu definitivně znemožnily znovuzískání atraktivity pro progresivnější odvětví výroby.

Za situace, kdy ve městech postižených hospodářským a demografickým regresem se příjmy městské správy soustavně snižují, by se ovšem všechna opatření alternativní městské politiky v sociální, ekonomické a urbanistické sféře, vesměs nákladná, nedala uskutečnit bez vydatné pomoci zvenčí, ze strany státu - čili rozsáhlým přerozdělováním, které by muselo být podstatně větší, než všechna přerozdělení uskutečňovaná v rámci dosavadní sociální politiky a regionální politiky. Otázku, zda by k takovému přerozdělení bylo dost peněz, autoři explicitě nekladou. Lze soudit, že by na ni odpověděli kladně, což naznačuje jejich základní sociálně filozofická téze, podle níž k chudnutí většiny měst a "stále větší menšiny" společnosti dochází v důsledku či na pozadí "jobless growth" - hospodářského růstu při klesající zaměstnanosti; za situace, kdy společenské bohatství vzrůstá, ale jeho plodů se dostává pouze "dvěma třetinám" společnosti. Za této situace podle autorů sociální spravedlnost vyžaduje, aby se "mechanismy distribuce výrazněji odpojily od systému zaměstnání", což platí jak pro strukturu sociální, tak pro rozdělení mezi regiony a města.

Autoři si ovšem nedělají nejmenší iluze o realizovatelnosti jejich konceptu alternativní hospodářské politiky měst. Sociální vrstvy regresí nejvíce postižené nepředstavují pro politické strany příliš významný voličský potenciál, a proti politice směřující k omezení rozvoje průmyslu a k podpoře svépomocné výroby by se postavily i vlivné odbory.

Neodrazení faktem pramalé naděje na realizaci jimi proponované alternativní městské politiky snují autoři nicméně obraz cíle, k němuž by tato politika měla směřovat a který je vyjádřen i titulem knihy - nové urbanity. Vycházejí z kritiky současného stavu

západoněmecké městské kultury způsobeného tím, že se kultura začíná "vyplácet". Na atraktivitě města pro moderní podniky se na jednom z prvních míst podílí nabídka příležitostí pro kulturní využití a estetická kvalita prostředí. Kulturní politika sledovaná městskou správou slouží cílům pošetilé snahy o znovuzískání hospodářského růstu, je nástrojem prostorové a sociální diskriminace mezi městy a uvnitř měst. V souladu s touto funkcí je i obsah městské kultury: je zredukován na pouhé estetické, na zkrášlování města a pobavení. Pojem urbanity, vyjadřující kdysi specifické rysy politického života (přímá demokracie), ekonomické činnosti (volná směna na trhu) a mezilidských vztahů (diagnostika soukromého a veřejného), je dnes obsahově zredukován na pouhé duševní rozpoložení a hédonistický životní styl městského "flaneura". Pro města trpící hospodářským úpadkem je ovšem "image" kypícího rozmarilého života spíše ironickým výsměchem než rozumným cílem městské kulturní politiky.

A přece právě v těchto městech jsou přítomny předpoklady pro vznik nové urbanity vracející městu některé z jeho ztracených kvalit (politické sebeurčení, aktivní občanství) a rozvíjející i nové životní vzory (humanizace práce, sociální spravedlnost). K "image" nové urbanity ovšem patří spíše úprava blokových dvorů než nákladná modernizace opery, zřizování cyklistických stezek spíše než výstavba dálničních přípojek.

Náčrtávající obrysy "nového obrazu městského života" nevyhnuli se autoři ani problematice "ekologické městské kultury".

I zde je východiskem tvrdá kritika současného stavu: bezohledného drancování zdrojů při dosavadním způsobu průmyslové výroby a z ní odvozených sídelních forem i způsobu života. Autoři nicméně nepřijímají radikální koncepcie "zeleného města" a vystupují proti "ekologickému autoritářství" ve jménu "přírody". Cestu k nápravě proto nevidí v nějakém návratu k přírodě, nýbrž v demokratizaci městské správy, která by domácnostem umožnila uvolnit se z jejich závislosti na energeticky nadměrně náročných technických prostředcích (omezení dopravy přibližným bydlíštěm, pracovištěm a občanského vybavení; rozšíření svépomocných prací v domácnosti namísto nákupu stále nových přístrojů

atp.).

Na druhé straně však autoři varují před tím, aby se v demokratizaci městské správy shledával nějaký všelék na městské neduhy, zejména pokud se tato demokratizace omezuje na decentralizaci správy, soustředění městského života do čtvrti a sousedství - s jeho přehledností, bezprostředností sociálních vztahů, identifikací s lokální komunitou. Výhrady autorů se netýkají jen zřejmě omezené účinnosti decentralizační politiky (místně omezenými stavebními, urbanistickými a ekologickými opatřeními nelze vyřešit základní problémy podmíněné celoměstsky a nadměstsky), nýbrž směřují i proti kulturnímu obsahu této politiky podpory sousedských komunit. V tomto konceptu městského života totiž zanikají důležité emancipační rysy městské kultury - anonymita jako uvolnění z těsné sociální kontroly a zábrany individuálního rozvoje, jako šance k osvojení rozmanitých rolí a alternativ identity.

Nová urbanita v pojetí autorů znamená totiž překonání každé jednostrannosti - jak onoho pokřiveného způsobu života, k němuž se dospělo dosavadním živelným vývojem měst, tak i různých radikálních nápravných vizí orientovaných na ekologicky a ekonomicky soběstačné samosprávné lokální jednotky uvnitř města.

Ve svých shrnujících charakteristikách má nová urbanita ponechat městu jeho vnitřní ambivalenci, která je jeho konstitutivním znakem a kdykoli je potlačována, ohrožuje to samotné jádro městské kultury. Město má tudíž umožňovat lepší uspokojování potřeb, ale zároveň vychovávat k sebekontrolce při výrobě i spotřebě; má umožňovat fungování ekonomie s její dělbou práce a specializací jako nezbytnou podmínkou ekonomického a inovačního potenciálu, zároveň ale i podporovat rozvoj svépomocných neformálně pracovních činností v domácnosti i pro veřejnost; má být zároveň domovem i "strojem na bydlení", samosprávou i administrativou, rodinným domkem i hotelem.

Správná a realistická městská politika si tyto vnitřní rozpory musí uvědomovat a "unést je". Autoři ovšem uznávají, že nová městská kultura, nová urbanita je hodně vzdálený ideál, pro jehož uskutečnění existující stav a nejbližší perspektivy nevyhlízejí

nijak příznivě. Hlavní technologické změny nejbližší budoucnosti hrozí přinést další újmy na kulturním obsahu městského života - redukci i té dnešní omezené, inscenované urbanity ve prospěch radikální privatizace, domestikace lidských aktivit - "odprostorování" a "odveřejnění" města. Pro alternativní, "nerůstovou" městskou politiku řízené regrese, která by mohla vývoj k dosažení nové urbanity podporovat, chybí dostatečně silné politické zázemí. Podmínkou nové urbanity je koneckonců přeměna společnosti v opravdově demokratickou, spravedlivě rozdělující dosažené společenské bohatství - o dosažitelnosti tohoto cíle v dohledné perspektivě si však autoři nedělají iluze.

Kniha evidentně koncipovaná jako polemická, a zaujímající bojovné stanovisko k desítkám zásadních i dílčích problémů, nemůže nevyvolávat četné výhrady; omezenost prostoru nutí zmínit se jen o některých. Od první do poslední stránky je kniha obžalobou kapitalistické průmyslové výroby a ekonomiky pro její zhoubné sociální, ekologické a kulturní důsledky v západních městech. Opatření, která se v knize doporučují pro omezení těchto důsledků, jsou sice závislá na existenci rozsáhlého redistribuovatelného bohatství fungováním kapitalistické ekonomiky nashromážděného, to však u autorů není důvodem k nějaké pokloně její výkonnosti, nýbrž odrazem nepříjemné okolnosti, že kýžená společnost nové urbanity je v nedohlednu. Od knihy, která si dala tolik práce s demaskováním zhoubných následků živelného fungování kapitalistické ekonomiky pro města, by však bylo možno žádat, aby naznačila aspoň rámcově, jak si autoři představují správnou "formální" ekonomiku, která by při stejné produktivitě a množství vytvořeného společenského bohatství byla prosta uvedených následků a tvořila základnu oné nové městské urbanity. O tom však v knize chybí jakákoli zmínka.

Výhrady vyvolává také jednostranný důraz knihy na protiklady, extrémy, krajní póly: v sídelní struktuře na několik šťastných měst německého "jihu" oproti městům postiženým nejhlubší depresí; ve městech na bohatství a lesk centra oproti bídě chudinských čtvrtí, na úzkou smetánku "yuppies" oproti "stále rostoucí menšině" nezaměstna-

ných atp. Knihu to sice činí čtivější - o extrémech lze obvykle říci zajímavější věci než o tom, co se nachází v oné fádní zóně mezi nimi - nicméně takový způsob pohledu stěží adekvátně odráží stav, v němž právě jevy mezi póly jsou daleko nejčtetnější.

Tyto a další možné výhrady proti evidentní jednostrannosti a zaujatosti autorů, související s jejich nezakrývanou levicovou stranickostí, by neměly zastínit podnětnost mnoha originálních pohledů a poznatků, které kniha obsahuje. Platí to například o analýze vývoje sídelní struktury západního Německa, důsledků technologického vývoje i různých doporučení týkajících se nástrojů městské politiky za hospodářské regrese.

Nejde však jen o tyto "díličí přednosti". Stížnosti západních kolegů na situaci v tamějších městech vyvolávají někdy u nás - vzhledem k povědomí o stavu, v jakém se nacházejí města naše - váhavé pokyvyvání s postranní myšlenkou "vaše starosti a Rothschildovy miliony..." Tu pak knížky tohoto typu, určené k "podněcování k neklidu" ve vlastním prostředí, jako před lety kniha Mitscherlichova, mohou i u nás s užitek připomenout záporné jevy, oběti a újmy, které i dobře fungující ekonomika ve městech vyvolává. Nelze také autorům příliš zazlívat, jestliže poukazují na enklávy chudoby, kterým bez záměrné intervence hrozí trvalá sebereprodukce - i když možno mít výhrady k tomu, prezentuje-li se to jako centrální problém západoněmeckých měst. Tato města jsou zřejmě v relativně příznivé situaci, kdy politická bezprizornost části obyvatelstva postiženého chronickou nezaměstnaností, a malý počet jeho revoltující části způsobují, že většině obyvatel může existence problému a jeho závažnost unikat. Odtud výmluvnost knihy, na tento problém upozorňující; méně přesvědčivěji působí představy a návrhy k jeho prevenci. Doporučovaná "alternativní městská politika", sugerující postiženým městům jejich hospodářský úpadek téměř jako ctnost, sotva může být přijatelnou alternativou - při vši užitečnosti toho či onoho nápravného opatření - v zemích, kde "postižená" města už pro jejich velký počet, a pro omezenost celospolečenského bohatství, s žádnou rozsáhlejší "redistribucí" počítat nemohou.

**Regenerating the Inner City:  
Glasgow's Experience,**  
ed. by D. Donnison, A. Middleton.

Routledge & Kegan Paul, London 1987.  
322 s.

V roce 1976 začala v Glasgowě jedna z nejrozsáhlejších evropských přestavbových akcí - regenerace jeho východní části, prováděná jako "projekt GEAR" (Glasgow Eastern Area Renewal). Zhodnocení výsledků dosažených po pěti letech realizace dlouhodobějšího projektu předkládá tento sborník. Téma knihy vyvolává pozornost daleko přesahující národní rámec akce i vzhledem k typu města, v němž se uskutečňuje: jde o bohužel častý typ velkoměsta postiženého hlubokým úpadkem obsolentní ekonomické základny a jeho následky.

V úvodní části zaujme především přehled vývoje politiky, jakou vůči městům a jejich problémům zaujímal britská vláda v posledních 20 letech. Zatímco do r. 1968 se pozornost soustřeďovala na rozsáhlé plošné asanace s demolicí starých činžáků a jejich náhradou hromadnými sídlišti v rámci sociální bytové výstavby, v posledních 20 letech se strategie přestavby měst obrací především k řešení ekonomických a sociálních problémů ve vnitřních čtvrtích měst, nejvíce jimi trpících. Z poznání, že sociální a ekologické symptomy devastace mají hlubší příčinu v narušení ekonomické základny měst, se odvodila nutnost komplexního přístupu k přestavbě, s důrazem na obnovu ekonomického fungování starých čtvrtí. Tato strategie, zahrnutá v r. 1977 za labouristické vlády do "Bílé knihy o vnitroměstské politice", byla v r. 1979 po nástupu konzervativců rámcově sice převzata, změnily se však organizační přístupy a hierarchie nástrojů k její implementaci. Podstatně byla omezena ingerence místních správ (v souvislosti s celkovou politikou zaměřenou proti přílišné samostatnosti "rozchazovačských" - rozuměj: převážně labouristických - radnic a organizace přestaveb byla svěřována centrálně řízeným agencím. V hierarchii cílů dostávaly sociální cíle přestavby menší podporu a odkazovaly se spíše do sféry dobrovolné a svépomocné

péče. Akce v oblasti bydlení a životního prostředí byly usměrněny k funkční podřízenosti cílům ekonomickým: zvýšit atraktivitu vnitřních čtvrtí pro soukromé podnikatele. Obdobně se postupovalo i ve vlastní ekonomické oblasti: nejrůznější finanční úlevy a stimuly (osvobození od daní z pozemků a nemovitostí; financování stavební přípravy pro soukromé investice, výhodné půjčky atp.).

I když se dosáhlo některých nesporných zlepšení (funkcionalizace a úprava zpustlých ploch a objektů), v poměru k vynaloženým (což znamená i: jiným, například sociálním cílům odtátným) prostředkům je výsledek této ekonomické strategie skrovný. Počet soukromých podniků přilákaných do vnitřních čtvrtí měst, a pracovních míst jimi nabízených je malý; stanovištní výhody centrální polohy zůstávají zřejmě pro soukromé podnikatele příliš nízké. U části podniků, které se zde přece jen usadily, nešlo o podniky nové, nýbrž přestěhované z jiné části města nebo regionu; zdejší přírůstek pracovních příležitostí je tudíž vykoupen úbytkem jinde.

Nedaří se také dosahovat sociálně ekonomického cíle, tj. snížení nezaměstnanosti mezi obyvateli postižených vnitřních oblastí měst. Nabízená pracovní místa jsou většinou kvalifikačně náročná, takže jim místní nezaměstnaní nemohou vyhovět; obsazují je proto pracovníci už výdělečně činní, často pouze dojíždějící z jiných částí města. Lidé, kteří by to potřebovali nejvíce, tj. místní dlouhodobě nezaměstnaní, tudíž ani z toho skrovného ekonomického oživení moc nemají.

Připočte-li se k tomu skutečnost, že jiná opatření státní politiky mají pro postižená města a jejich vnitřní části dopady evidentně negativní (omezení státních podpor pro sociální bytovou výstavbu, omezení subvencí pro zastaralá odvětví), vyznívá zhodnocení státní politiky ve sféře regenerace měst značně kriticky. Jestliže se v konkrétním regeneračním programu, jako je glasgowský GEAR, přece jen zlepšení dosáhlo, stalo se tak do značné míry díky "vyvzdorování" různých místních úprav strohě centrální strategie a svépomocnému úsilí obyvatel samotných.

Tyto obecné závěry jsou v dalších kapitolách dokumentovány materiálem získaným průzkumy v oblasti GEAR. Prvořadým eko-

nomickým cílem zde bylo vytvoření nových pracovních příležitostí, aby se snížil počet nezaměstnaných. Kuriózní výchozí situace ovšem spočívalo v tom, že počet pracovních míst byl zde dvaapůlkrát vyšší než počet ekonomicky činných osob. Problém tudíž nespočíval v nízkém počtu pracovních příležitostí, nýbrž v nízké kvalitaci místního nezaměstnaného obyvatelstva. Nově vzniklá pracovní místa byla jen ze dvou třetin obsazena nezaměstnanými a šlo většinou o nezaměstnané krátkodobě, kteří nepředstavují vážnější sociální problém.

Studie proto doporučuje: (1) podporu soukromého podnikání individualizovat tak, aby vznikala pracovní místa obsaditelná dlouhodobě nezaměstnanými; (2) podporovat získávání kvalifikace; (3) rozšířit spektrum ekonomických subjektů subvencovaných za účelem vytváření pracovních příležitostí. Namísto dosavadní podpory adresované jednostranně soukromým podnikatelům by měla městská správa vytvářet sama vlastní pracovní příležitosti s různou organizační bází, nabízející zejména služby, o které nemá soukromé podnikání valný zájem. Toto doporučení je arci ve zjevném rozporu s ekonomickou strategií regenerace měst, jakou sleduje konzervativní vláda.

Problematickou bydlení se zabývají tři kapitoly (veřejný bytový sektor, soukromý sektor, a rehabilitace starého obytného fondu). Do bydlení směřovala celá polovina všech výdajů zahrnutých v projektu GEAR. Ze tří čtvrtin jde o byty komunální - zčásti sídlištní výstavba z meziválečné doby. Kvalita bydlení zde není tak špatná, přes potíže s nedostatečnou údržbou - problémem je spíše nevhodná velikostní skladba bytů, která brání v intenzivnějším uskutečňování sociálně strukturálních cílů přestavby, tj. přistěhování mladších, ekonomicky aktivních domácností.

Rehabilitace a modernizace staršího bytového fondu se uskutečňuje s veřejnou podporou v lokalitách, kde se více než 50 % bytů nachází v "technicky substandardním" stavu. Subvence poskytovaná majitelům domů zde může krýt až 90 % nákladů; pokud se majitelé přesto zdráhají rehabilitaci provést, může město domy vyvlastnit. Organizace rehabilitačních akcí je svěřena speciálně

zřízeným korporacím pod dohledem vládní agence; ve vedení korporace zasedají i obyvatelé příslušné lokality. Obyvatelé se účastní přípravy projektu, který zohledňuje jejich preference. Během rekonstrukce jsou dočasné umístění ve volných bytech co nejblíže původnímu bydlišti. Pokud si to přejí, mohou se do původního bytu po modernizaci vrátit - byt se jim znovu pronajme za "slušné" nájemné, anebo se jim přednostně přidělí komunální byt uvolněný jinde.

Výsledky rehabilitačních akcí hodnotí studie velmi kladně; zlepšila se jak obytná kvalita bytů, tak i okolního prostředí (dvory atp.), což přispělo k posílení identifikace obyvatel s místem bydliště. Třeba ovšem podotknout, že substandardních bylo v přestavbovém území pouze 8 % bytů.

Velmi kladně jsou v knize hodnoceny také akce směřující k úpravě veřejných prostranství, zlepšení jejich úklidu, zřizování parků atp. Zdůrazňuje se přitom významnost těchto změn pro celkové zlepšení kvality života obyvatel, z nichž mnozí jsou v důsledku nehybnosti vynucené zdravotním stavem nebo chudobou odkázáni na stálý pobyt v místě bydliště. Účast ve svépomocných akcích také posílila sociální kohezi a identifikaci obyvatel s vlastní lokalitou.

Pokud jde o vlastní organizaci přestavby, za úspěch a specifikum projektu GEAR se pokládá to, že namísto dosud - a jinde - převládajícího fragmentárního přístupu k řešení jednotlivých problémů podle jejich byrokraticky definované příslušnosti k tomu či onomu resortu státní správy (ekonomie, doprava, bydlení, životní prostředí, školství, sociální péče atp.) se zde podařilo uplatnit celostní přístup k lokalitě ("area"), zohledňující vzájemnou místní provázanost a specifčnost problémů a cest k jejich řešení. Vzhledem k důležitosti kvalifikace pro posílení pracovního uplatnění místního obyvatelstva se kriticky posuzuje dosavadní, příliš tradiční organizace vzdělávací činnosti, a samostatná kapitola je věnována modelu nové výchovné strategie, zahrnujícímu podstatně vyšší podíl vzdělávání dospělých, přiblížení zdrojů vzdělávacích aktivit k místu bydliště a jejich koordinaci a organizační sjednocení do "místních vzdělávacích středisek".

V závěrečné kapitole podává profesor